

Vajda Tamás

A NEMZETI EGYSÉG ÉS A REVÍZIÓ GONDOLATA AZ ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁN (1928–1947)

1928 és 1947 között Szegeden működött az ország egyetlen állami fenntartású polgári iskolai tanárképző főiskolája, melynek fennmaradt iratanyagát csak részben hasznosíthatta az 1970-80-as évek történetírása. A 2004 óta illetékes egyetemi levéltár a közelmúltban szintén vett át 1928 és 1947 közötti iratokat a jogutódként működő Juhász Gyula Pedagógusképző Kar irattárából. Így ma már lehetséges a szegedi pedagógusképzés 1928 és 1947 közötti korszakának az eddigieknél részletesebb és forráscentrikus feldolgozása, s a főiskolán folyó oktató- és nevelő tevékenység sok szempontú vizsgálata, elemzése. A nemzeti egység és az elviselhetetlenül igazságtalan és méltatlan trianoni békediktátum revíziója gondolatának főiskolai megnyilatkozásait, a tanítás során történő megnyilvánulási módjait elsősorban az igazgatótanács és a tanári testület üléseinek jegyzőkönyvei, valamint a főiskolán működő ifjúsági egyesületek tevékenységének vizsgálata tárhatja fel. A revízió eszmerendszerének országos vizsgálata szerint a két háború között az oktatás minden szintjén akadály nélkül érvényesült a területi integritás szelleme, amihez általában az ellenforradalmiság, a kereszténynemzeti ideál hangoztatása és a történelmi Magyarország viszonyainak idealizálása társult.¹ Jelen tanulmány célja, hogy feltárja a főiskolán pontosan milyen mértékben és módon érvényesült az országos méretekben mindent átható és meghatározó kor-szellem. Ennek jelentőségét az adja, hogy az országos vonzáskörű főiskola – más hazai felsőoktatási intézményekkel ellentétben – kizárólag a trianoni határ által bezárt területről fogadott hallgatókat.² Legalábbis abban az értelemben, hogy a főiskolára történő beiratkozáskor már minden hallgató szülei belföldön éltek, az Erdélyben születettek tehát mind menekült családokból kerültek ki. A főiskola nevelőmunkájának

¹ Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. (továbbiakban: Zeidler 2001) Budapest, 2001. 176.; Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. (továbbiakban: Zeidler 2002) Budapest, 2002. 70. Amint Kornis Gyula vezető oktatáspolitikus fogalmazott 1921-ben a Magyar Középiszkolai Tanárok Nemzeti Szövetsége nevében: „Iskoláink tantervében minden nemzeti tárgynak (Magyar nyelv, történelem, irodalom, földrajz, gazdaságtan) csak egy tengely körül kell forognia: az integer Magyarország körül. Meg kell teremtenünk az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiáját.” Idézi: Unger Mátyás: A történelmi tudat alakulása a középiszkolai történelemlönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig. Budapest, 1979.² 93-94. Egy 2000-ben megjelent gyűjtés azt sejteti, hogy a Horthy-korszak írásbeli történelmi érettségi tételeinek mintegy negyede foglalkozott közvetlenül vagy közvetve trianoni békediktátummal. Jáki László (összeáll.): Érettségi tételek történelemből, 1851-1949. Budapest, 2000. 27-57.

² Karády Viktor–Valter Csilla: Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola. A polgári iskolai tanárképző diplomásai (1928-1950). (Szeged Művelődéstörténetéből 8.) (továbbiakban: Karády–Valter 1990) Szeged, 1990. 44.

ilyen szempontú vizsgálata tehát részletes képet nyújt arról, hogy egy kizárólag a bel-földi munkaerőpiacra képzést nyújtó intézmény milyen oktató- és nevelőmunkát végzett a hallgatók nemzeti eszméjének alakítására vonatkozóan.

ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA ÉLETRE HÍVÁSA ÉS SZEGEDI MŰKÖDÉSE

Magyarországon a négy osztályos elemi iskolákra épülő polgári iskolákat Eötvös József kultuszminiszter 1868. évi népiskolai törvénye (1868. évi 38. tc.) hívta életre.³ Ezt követően a polgári iskolák és diákjaik száma igen dinamikusan emelkedett: az 1879/80. tanévben 101, húsz évvel később 296, az 1914/15. tanévben már 538 polgári iskola működött.⁴ A polgári iskolában tanító pedagógusok képzésére Trefort Ágoston kultuszminiszter rendeletére 1873 őszén megkezdődött a polgári iskolák tanítói végzettséggel már rendelkező pedagógusainak kiképzése a budai Állami Elemi Tanárképző Intézet, valamint a pesti Állami Elemi Tanárnőképző Intézet égisze alatt. Az intézetek 1918. december 6-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter 204.064/1918. sz. közleményében főiskolai rangot kaptak.⁵

A polgári iskolák száma 1920 után igen nagy lendülettel növekedett tovább. A trianoni békediktátummal megcsonkított területen az 1919/20-as tanévben 268, az 1924/25-ös tanévben már 359 polgári iskola működött, vagyis öt esztendő alatt 33,9 százalékkal gyarapodott az intézmények száma.⁶ A polgári iskola típusának magyarországi dinamikus növekedése különösen akkor szembetűnő, ha a szomszédos országok 1920 utáni oktatáspolitikájával vetjük össze a hazai számokat. A legtöbb szomszédos ország néhány év alatt felszámolta az 1920-ban neki juttatott területeken működő polgári iskolákat, s megszüntette ezt a gyakorlatias képzést nyújtó, sajátos iskolatípust.⁷ Hogy nem egyszerűen csak

³ A népiskolai törvény első tervezetében még nem szerepeltek a polgári iskolák. Eötvös a tan-kötelezettség korán túli oktatásra hivatott „nemzetnevelő iskola” funkcióját a felső népiskolák hálózatának szánta. A törvény végleges szövegébe végül a közoktatási bizottság mindkét iskolatípust egymás mellé helyezte.

⁴ Asztalos József: Polgári iskoláink az 1925/26. tanévben. (továbbiakban: Asztalos 1927) Magyar Statisztikai Szemle V. (1927) 929.

⁵ Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés Magyarországon. (továbbiakban: Simon 1979) Budapest, 1979. 173.

⁶ Asztalos 1927. 929.; A pontos és részletes kimutatás megtalálható: Deák Gyula: Az elvesztett és az új polgári iskolák. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXX. (1925-26) 3-7.

⁷ Oppé Vilmos: A felvidéki magyar polgári iskolák és a polgári iskolai tanárok helyzete. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXXI. (1926-27) 106-109.; Sághelyi Lajos: A románok megszüntették az erdélyi polgári iskolákat. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXXV. (1930-31) 290-292.; Farkas István: A volt szlovenszói magyar polgári iskolák. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLIII. (1938-39) 110-113.; Asztalos József: A visszacsatolt keleti területek. Közműveltség. Magyar Statisztikai Szemle XVII. (1940) 778.; Patkó Imre: Az oktatás rendje a visszacsatolt Erdély területén az elmúlt 22 év alatt. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLV. (1940-41) 122-126.; Somogyi István: A visszacsatolt területek polgári iskolái a „múlt és a jelen tükrében”. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLV. (1940-41) 44-52.; Gáspárdy Sándor:

újabb és újabb iskolák megnyitása történt, az is mutatja, hogy a polgári iskolák diákjainak száma még az intézmények számánál is nagyobb ütemben nőtt: az 1925/26-os tanévben 45,3 %-kal többen jártak polgári iskolába, mint az 1919/20-as tanévben.⁸ A polgári és felső ipari-, kereskedelmi vagy mezőgazdasági iskolák hálózatának rohamos kiépülése, a különböző intézmények és ennek következtében a különböző pedagógusrétegek kialakulása felvetette a pedagógusképzés színvonala emelésének és differenciálódásának kérdését,⁹ különösen annak fényében, hogy a polgári iskolák szaporodásával szemben a tanszemélyzet gyarapodása nem tartott lépést.¹⁰ Megfogalmazódott az a koncepció, hogy a képzést csak valamely egyetemen belül lehet a kívánalmaknak megfelelő módon megszervezni. Szeged áldozatvállalásának hatására kapott egyre nagyobb hangsúlyt Klebelsberg politikájában a decentralizáció gondolata.¹¹ Mivel a pécsi és debreceni univerzitásnak ekkor még nem volt természettudományi fakultása, a szegedi karok pedig alacsony számú hallgatóságuk következtében valóságos funkció-hiányban szenvedtek, Klebelsberg már 1926-tól tárgyalásokat folytatott Somogyi Szilveszter szegedi polgármesterrel a főiskola esetleges szegedi elhelyezéséről, mely elképzelés szervesen kapcsolódott a Szegedet fejlesztő, iskolaépítő koncepcióhoz.¹² A budapesti főiskolák Szegedre helyezése megszilárdította a határszélre szorult város művelődési központ jellegét, s Klebelsberg büszkén nyugtázhatta: hogy „a polgári iskolai tanárképzőben Szeged az egyetem mellett egy második nagy főiskolát nyert, amely nagyszámú hallgatóságot és kiváló tanári karával további intelligenciát vitt a Tisza-parti metropoliszba”¹³.

A tanárképző főiskolák 1928 őszi Szegedre költözésével és a III. kerületi polgári fiúiskola épületében történő elhelyezésével egyidejűleg a képzést egységesítették, koedukálták és időtartamát háromról négy évre növelték. Egyúttal a korábbi szakpárok mellett (a magyar nyelv és irodalom – történelem – német szakcsoport kivételével) egy harmadik, kiegészítő szak végzését is kötelezővé tették. A kiegészítő szakok (ének-zene, szljöd, testnevelés, női kézimunka vagy mezőgazdasági ismeretek) a polgári iskolákban általában alacsony óraszámmal rendelkeztek, emiatt a legtöbb iskolában nem tudtak hozzá szakos tanárt biztosítani. 1928-tól kezdődően a harmadik szak végzése nagymértékben fokozta a polgári iskolák szempontjából a fiatalabb tanári generáció használhatóságát.¹⁴ Új elem volt a tanárképzésben, hogy „a főiskola hallgatói a tanárképző tanulmányi rendjében

---

Polgári iskolák a Székelyföldön. Erdélyi Iskola IX. (1943) 142-148.; Szlucska János: „Pünkösdi királyság”. Az észak-erdélyi oktatásügy története 1940-1944. Budapest, 2009. 237.

⁸ Asztalos 1927. 934.

⁹ Magyarfalvi Lajos: Gyertyánffy István és a budai Pedagógium. Budapest, 1968. 121.

¹⁰ Asztalos 1927. 933.

¹¹ Péter László: A magyar Göttinga. Klebelsberg és a szegedi egyetem. In: Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. Szerk. Zombori István. Szeged, 1995. 103., 106-107. Az intézményhálózat átalakításának kérdéskörére: Ladányi Andor: „Nemcsak a gazdasági életben van szükség racionalizálásra, hanem kultúrpolitikánk terén is”. Klebelsberg törekvései a felsőoktatás intézményhálózatának átalakítására. (Kutatás közben) Budapest, 1994. 201.

¹² T. Molnár Gizella: Tanárképző Főiskola létesül Szegeden. (továbbiakban: T. MOLNÁR 1993) In: Főiskolánk a szegedi sajtó tükrében. (Repertórium). Szerk.: T. Molnár Gizella. Szeged, 1993. 7.

¹³ Klebelsberg Kunó: Jöjjetek, harmincas évek! Budapest, 1930. 146.

¹⁴ Huszti József: Polgári iskolai és tanítóképzőintézeti tanárképzés. In: Mártonffy Károly (szerk.): Magyar felsőoktatás. (Az 1936. évi december hó 10-től december hó 16-ig tartott országos felsőoktatási kongresszus munkálatai.) Budapest, 1937. III. kötet 85.

kiszabott előadásokon kívül választott szakcsoportjuk egyik szakköréből, illetőleg annak egyik szaktárgyából a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, illetőleg mennyiségtan-természettudományi karán is kötelesek előadást hallgatni, s e célból az egyetemre rendkívüli hallgatókul beiratkozni.”¹⁵ A hallgatók rendszeres egyetemi képzése vitathatatlaná tette a magasabb színvonalat és a korábban kétségbe vont főiskolai rangot.¹⁶ A kultuszminiszter az egységesítés során azt is keresztülvitte, hogy a képesítővizsgálat és a diplomázás módja is egységes legyen: a hallgatók külön vizsgabizottság, az Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság előtt tettek a második év után szaktárgyi, pedagógiai és filozófiai alapvizsgát, a negyedik év után pedig képesítő, ún. szakvizsgát, amelynek a „próbatanítás” is része volt,¹⁷ majd az oklevelet is ugyanez a hatóság állította ki minden polgári iskolai tanárképző főiskolásnak. Az állami főiskola mellett csak az Angolkisasszonyok Római katolikus Tanárképző Főiskolája tudta mindazokat a feltételeket teljesíteni, amelyek a polgári iskolai tanárképzés új rendje következtében jelentkeztek.¹⁸ Hallgatóik a budapesti egyetemen részesültek kiegészítő oktatásban, de a képesítő vizsgát a fővárosiak is a szegedi főiskolán működő bizottság előtt tették le, s ott kapták diplomáikat is.¹⁹

A főiskolások egyetemi oktatása azonban számos kérdést vetett fel. A legtöbb probléma abból származott, hogy a főiskolások legnagyobb része nem gimnáziumból érkezett. A tanítóképzőt végzett hallgatók aránya 1928 és 1935 között 55,4 százalék volt, s arányuk az 1941-1946 között felvettek körében 73,7 százalékra emelkedett. Az érettségivel rendelkező hallgatók egyetemi tanulmányait többen éles kritikával fogadták, az egyetemek például magasabb képzési hivatásuk aláásásaként fogták fel.²⁰ Ezek az aggályok csak az első évek tapasztalatai során csillapodtak le valamelyest. Az első évben ugyanis az a meglepő eredmény született, hogy a főiskolai hallgatók egyetemi kollokviumainak átlageredménye felülmúlta az érettségizett rendes egyetemi hallgatók jegyeit.

A főiskola Szegedre költözése átmenetileg visszavetette a hallgatók számát és a korábbi oktatói kar egy része sem követte az intézményt. De a polgári iskolák száma a korszakban tovább emelkedett: a trianoni területen az 1918/19. tanévben 253, az 1937/38. tanévben már 397 iskola működött.²¹ 1938-tól kezdve a területi gyarapodás tovább fokozta a polgári iskolák számát: 1941/42-ben a megnövekedett országterületen már 556 polgári iskola működött.²² A polgári iskolai tanulók száma átmeneti csökkenés után az 1930-as évek közepére már 91 ezerig emelkedett.²³ A dinamikus növe-

¹⁵ Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. 30. §. (Jóváhagyta a m. kir. Vallás- és közoktatásügyi Miniszter 12228-34/IV. sz. a. 1935. évi januárius hó 25.-én kelt rendeletével.) Szeged, 1935. 9-10.

¹⁶ T. Molnár 1993. 8.

¹⁷ Kelemen Elemér: A pedagógusképzés hazai történetének néhány kérdése. (Problématörténeti vázlat.) In: Pedagógusképzés 1993. 1: 175.

¹⁸ Salamon János – Rákosi Zoltán (szerk.): A polgári iskolai tanárok évkönyve, 1942-43. Budapest, 1943. 172-173.

¹⁹ Huszti József: Gróf Klebelsberg Kunó életműve. Budapest, 1942. 231-235.

²⁰ Berecki Sándor: A szegedi tanárképző főiskola története. In: (szerk.): Almanach. Tanárképző Főiskola Szeged, 1873-1973. Szeged, 1973. 20.

²¹ Magyar Statisztikai Évkönyv 1919-1922 172., 174.; Somogyi József: Hazánk oktatásügye a második világháborúig. Budapest, 1944. 113.

²² Magyar Statisztikai Évkönyv 1942. 220.

²³ Asztalos József: Közoktatás. Magyar Statisztikai Szemle XVI. (1938) 5: 199.

kedést elősegítette a közép szintű oktatás 1920-as években megvalósuló reformja: a tananyag modernizálása mellett különös hangsúly esett a diákok számára praktikusabb ismereteket nyújtó iskolatípusok (a kereskedelmi, mezőgazdasági és ipariskolák) fejlesztésére.²⁴ A polgári iskolák és tanulóinak gyarapodása ösztönzőleg hatott a szegedi tanárképzésre is. Az 1928/29. évi 285 fős hallgatói létszám az 1938/39-re 473-ra nőtt, majd a területi gyarapodások miatt továbbfejlődő polgári iskolai hálózattal együtt az 1940/41-re elérte az 519 fős csúcst.²⁵ A hallgatók számának további növelését a főiskola épületének szűkösége akadályozta. 1934-ben ugyan a kormány külön támogatása nélkül, pusztán Szeged városának áldozatvállalásából második emelettel bővítették az épületet, de az is csak átmeneti könnyebbülést eredményezett, a további fejlődésre nem nyújtott lehetőséget.²⁶ Közben a minisztérium egységesítő törekvés²⁷ követve 1940-től kezdve a visszacsatolt területeken szerveződő polgári iskolák tanárainak továbbképzésére négyhetes nyári továbbképző tanfolyamokat szerveztek. 1940-ben 82, 1941-ben 222, 1942-ben 125 volt a résztvevők száma. 1942 nyarán már a visszacsatolt Bácska és Muraköz néhány polgári iskolai tanára is részt vett. 1942 nyarán emellett külön tanfolyamot szerveztek a nem magyar tanítási nyelvű polgári iskolákban a magyar nyelvet tanító tanárok részére a magyar nyelv eredményesebb tanítása céljából.²⁸

A főiskola gyakorlóiskolájának tantestülete 1933 áprilisában Cselekvés Iskolája címmel didaktikai-metodikai folyóiratot indított el, amelyből 1944-ig 34 szám jelent meg. A folyóirat gazdag tartalmának és újszerű szempontjainak köszönhetően akkora sikert ért el, hogy hazai neveléstörténetünkben szinte egyetlen intézmény sem dicsekedhet egy iskolatípus oktatóira gyakorolt hasonlóan nagy és országos hatással.²⁹

²⁴ Mészáros István: Klebelsberg Kunó, az iskolareformer. In: Zombori István: Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. Szeged, 1995. 56.

²⁵ Karády – Valter 1990. 97. (1. táblázat)

²⁶ 1940. május 5-én az igazgatótanács elnöke, Huszti József feliratban kérte a minisztérium jóváhagyását a főiskola egy újabb emelettel való kibővítésére, s július 5-én kelt a minisztérium engedélye a főiskola épületének kibővítésére vonatkozóan. Az 1940. augusztus 30-i II. bécsi döntést követően szeptember 22-én íródott újabb főiskolai feliratban azonban – a várható erdélyi tanárjelöltek nagy számára való tekintettel – már leszögezik: „A főiskola helyiségeinek kibővítése semmiképpen nem volna tehát megoldás a még tovább szaporodó létszám befogadása tekintetében. S már előző felterjesztésemben rámutattam arra, hogy az épületbővítés a gyakorlati tanárképzés szempontjából olyan fontos gyakorló iskola kérdését egyáltalán nem tudja megoldani. Az adott helyzetben tehát más megoldás irányában kell tapogatóznunk.” CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 5. doboz

²⁷ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium külön szervezetet hozott létre a visszatért területek iskolaiügyének koordinálására, s az oktatásügyi igazgatás kiterjesztésére Kassán, Komáromban, Marosvásárhelyen, Kolozsvárott és Szatmárnémetiben tankerületi főigazgatóságot állítottak fel. 1941. augusztus 27. és szeptember 13. között Budapesten az erdélyi és keleti részek tanítóképző intézeti tanárai számára szakértekezletet szerveztek. Sipos Anna Magdolna: Változó határok, rehabilitált tanítóképzők. Az 1938 és 1941 között Magyarországhoz visszatért területek tanítóképzőinek könyvtárai. Egyetemi Könyvtár Évkönyve XII. (2005) 197.

²⁸ Schilling Gábor (szerk.): Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola évkönyve az 1942/43. tanévről. (továbbiakban: Schilling 1944) Szeged, 1944. 40-41.

²⁹ Simon Gyula: A Szegedi Cselekvés Iskolája. In: Jausz Béla – Faludi Szilárd – Zibolen Endre (szerk.): A munkára nevelés hazai történetéből. Budapest, 1965. 481-534.

A TANÁRI KAR POLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSA

A főiskola vezetése és tanári kara többször is határozottan állást foglalt a nemzeti egységet és a trianoni békediktátum revízióját, az ország területi egységét szorgalmazó politikai irányzat mellett. 1938. november 9-én a főiskolával szoros együttműködésben munkálkodó gyakorló polgári iskola tantestületének értekezletén a jegyzőkönyv tanúsága szerint „Kratofil Dezső lelkes szavakkal emlékezik meg a felvidéki testvéreinknek az édes hazához való visszatéréséről. Ünnepi lélekkel mély hódolatát fejezi ki vitéz Nagybányai Horthy Miklós Kormányzó Úr Főméltósága iránt, hálás szavakkal méltatja a magyar kormány hervadhatatlan érdemeit és baráti nagyhatalmak önzetlen támogatását. A tanári testület lelkes ünnepléssel kísérte az emelkedett hangú, hazafias megnyilatkozást.”³⁰ 1940. szept. 5-én ugyancsak a gyakorló polgári iskola tantestületének értekezletén „Igazgató boldog szívvel emlékezik meg a bécsi döntésről, melynek alapján a Keleti-Kárpátok vidéke, drága Erdélyünk egy része Szt. István koronájához 22 évi szenvedés után visszatért. Máramarossziget, Szatmárnémeti, Zilah, Beszterce, Dés, Szamosújvár, Kolozsvár, s a Székelyföld csaknem teljes csaknem teljes egészében a miénk. A Keleti-Kárpátok gerincén ismét büszkén és diadalmasan leng a háromszínű magyar lobogó. Országunk területe mintegy 45 ezer négyzetkilométer területtel megnagyobbodott, 2 és fél millió lakossal meggyarapodott. Szóljon mindezekért imánk az Egek Urához, dicsőség és hála a mi jószágos Istenünknek! Hódolatunk illesse hazánk Főméltóságú Kormányzóját. Legyenek áldottak a magyar katonák és mindazok, kik nemzetünk ez újabb előbbrevitelében minket megsegítettek, és hazánk jobb sorsáért önzetlenül munkálkodtak. Szálljon testvéri köszöntésünk Erdély magyarjaihoz, kiket 22 éves szolgaságuk után ismét keblünkre ölelhetünk. Indítványozza, hogy intézetünk tanári kara és ifjúsága egy díszes nemzeti zászlót küldjön Székelyföld egyik polgári iskolájának. Tanári testület az igazgató indítványát egyhangúlag elfogadja.”³¹

A második bécsi döntés által megvalósuló területgyarapodást hasonlóan lelkes beszéddel köszöntötte Ábrahám Ambrus főiskolai igazgató is az 1940. szeptember 9-én, az 1940/41. tanév első tanári kari ülésén: „Kedves Kartársak! Mielőtt újra nyakunkba vennők az igát, s nyári pihenő után elindulnánk a munka s a kötelességteljesítés szürke hétköznapijaira, szálljon hálánk és szívbeli köszönetünk a mindenség nagy Alkotójához, hogy megengedte érnünk ezt a derűs, pompában úszó, verőfényes őszelet, mikor 22 esztendei keserves küzdés és bízó várakozás után dicső honvédeink lába alatt ismét megdobban édes magyar hazánk ékességének, s fennenragyogó fényes csillagának, Erdélynek földje. Köszönjük meg a Mindenható Istennek, hogy most sem hagyta el az ő bízó, magyar népet, s ismét visszaadta egy szépséges darabját annak az áldott magyar földnek, amelyhez 1000 esztendő sok dicsőségén és sok szenvedésén keresztül mindig olyan igaz őszinte szeretettel tudtunk ragaszkodni, s amelyért viharban, vészben, zajban, csendben olyan buzgó lélekkel tudtunk Hozzá bízvást imádkozni. Szálljon köszönetünk, hálánk és ragaszkodásunk a legendás hírű hős vezérünkhöz, vitéz nagybányai Horthy Miklóshoz, Magyarország kormányzójához, aki nemzetünket a vörös martalócok kezéből kiszabadította, a sír szélén álló országunkat az enyészettől

³⁰ CSML VIII. 21. a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló iskolájának jegyzőkönyvei 2. kötet

³¹ CSML VIII. 21. a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló iskolájának jegyzőkönyvei 2. kötet

megmentette s a trianoni láncot szétszakította. Köszönjük meg Neki, hogy 22 hosszú esztendőn keresztül világos ésszel, törhetetlen hittel, józan belátással és bölcs megfontoltsággal, de mindig acélos karral úgy irányította a hullámok hatalmával olykor csak nagy nehezen birkózó hazánk hajóját, hogy ma, ismét megnagyobbodva, megerősödve, szabad karral és szabad lélekkel kezdhünk hozzá Isten s a véradta szent hivatásunk betöltéséhez, az örök nagy magyarság elindításához s időtlen időkre szóló felvirágoztatásához. De illesse köszönet a velünk baráti nemzetek fennkölt gondolkodású nagy vezéreit, Hitler Adolfot és Benito Mussolinin, akik a magyarság örök emberi értékeit s a trianoni diktátum igazságtalanságait meglátva hathatós segédkezet nyújtottak nekünk ahhoz, hogy szétrúgjuk a trianoni börtönt. És szálljon hálánk és forró köszönetünk magyar fajtánknak két kimagasló értékéhez, két kemény harcosához és önzetlen munkásához, gr. Teleki Pálhoz és gr. Csáki Istvánhoz, akik nagy tudásukkal, magyar szívükkel és törhetetlen akaratukkal meghozták nekünk Váradot, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt, Csíkszeredát, Udvarhelyt és Sepsiszentgyörgyöt.”³²

A főiskolai tanári kar 1941. május 8-i ülésén Ábrahám Ambrus igazgató az alábbi szavakkal emlékezik meg a Délvidék egy részének visszatéréséről: „Az 1940/41. tanév elején hálát adtunk a Mindenhatónak, hogy a trianoni bilincseknek egy sajtó sebet ütő darabja leszakadt, Kelet-Magyarországnak és Erdélynek egy része visszatért, a Keleti Kárpátokban ismét vitéz honvédeink állanak őrt, most a tanév vége felé összegyűlve, örvendező lélekkel mondunk hálaimát Istenünknek, hogy a trianoni béklyónak egy újabb darabja lepattant sokat szenvedett nemzetünkről, a Délvidék egy része ismét a miénk. Isten irányította Kormányzó Urunkat, vezéreinket a jobb magyar jövő eléréséhez vezető útra. Kormányzó Urunk bölcs országlása a magyar kormány odaadó munkássága készítette elő azt, hogy Bácska újra magyar. Honvédségünknek felkészültsége a vezetőink munkásságát váltotta valóra. Az ősi magyar föld visszaszerzésekor honfitársaink közül többen legdrágább kincsüket, életüket áldozták fel. Emléküket kegyelettel megőrizzük.”³³ A folytatásban pedig a tragikus körülmények között elhunyt gróf Teleki Pál miniszterelnök, tudós és államférfi érdemeit méltatta: „Amikor egész Európának igen válságos órái voltak a most dúló háború folyamán, akkor mélyen megdöbbenett bennünket az a hír, hogy gróf Teleki Pál Magyarország miniszterelnöke tragikus körülmények között hirtelen elhunyt. Ő egész életét túlfeszített munkában töltötte. Az 1918-i magyar összeomlás után azon elsők között volt, akik megkezdték a győztes ententének ellenünk irányuló támadásait kivédeni. Trianon után azonnal élete legfőbb feladatának tartotta, hogy a nemzetet a trianoni sírból kiemelje. Ezért dolgozott a tudomány fegyverzetével. Megérte lankadatlan munkásságának értékes és nagy eredményét; a Felvidék magyar lakta területe, Kárpátalja, Kelet-Magyarország és Erdély egy része visszatért. Győzedelmeskedett a magyar igazság, az ezért vívott küzdelemben ő első helyen állott mint vezért, de egyszerismind az ügynek leglelkiesmeretesebben dolgozó munkása volt. Az ország ügyeit vezette mint miniszterelnök igen súlyos helyzeteken keresztül; a vezetést az ezzel járó hatalmat, méltóságot nem kereste, de a munkát, a kötelesség teljesítését mindig vállalta. Az egyetemi tanári székhez ragaszkodott. Kiváló tanár, világhírű tudós volt. A magyar ifjúság nevelése terén fáradhatatlanul dolgozott, főképpen mint a magyar cserkészlet vezetője fejtett ki érdemes nevelő munkásságot. Mint tanár, mint államférfi munkatársakat nevelt.

³² SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

³³ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

Elmondható róla valóban ő az egész nemzet nevelője volt. Tetteivel megmutatta, hogy minden egyes magyar embernek legjobb tudásával kell a Haza szolgálatában munkálkodnia fáradságot nem ismerve. Ápolta, tanította, példájával élénk tárta hogyan kell a magyar egységért különböző társadalmi rétegek összeforrasztásáért a haza érdekében dolgozni. Az ő eltávozásával támadt nagy veszteséget érezzük. Mély fájdalommal nélkülözzük őt. Munkás példaadó életére mindig hálával gondolunk.³⁴

A főiskolai tanári kar 1941. szeptember 6-i ülésén az elnöklő igazgató, Ábrahám Ambrus a következő szavakkal nyitotta meg az 1941/42. tanév első ülését: „A múlt tanévi utolsó tanári ülés óta történt Kassa ellen, Rákóczi városa ellen az orv repülőtéremelés és Hazánk ismét hadiállapotba került Európa legnagyobb lélekszámú államával az orosz szovjettel. Kormányzó Urunk által megteremtett ifjú hadseregünk a Kárpátok ormairól elűzte az Alföldre betörni készülő orosz tömeget. A magyar honvéd az ezeréves határról előre tört több 100 km-rel kelet felé, diadalmas fegyvertényeivel megmutatta, hogy méltó utóda letűnt századok legendás hírű magyar vitézeinek. Ma honvédek küzdenek Ukrajnában hatalmas német szövetségünkkel vállvetve az Európát fenyegető bolsevizmus ellen. Egy táborban vagyunk évezredekkel ezelőtt tőlünk elszakadt testvéreinkkel, a finnekkel, ők ugyanazokért a célokért harcolnak, mint a honvédek. Kérjük a Mindenhatót, hogy vezesse őket győzelemre, győzelmünk hozza meg a történelmi Magyarország feltámadását.”³⁵

A revízió politikája melletti, felsorolt konkrét és határozott támogató állásfoglalások feltehetően a hivatalos felső politikai vezetés, általában a felettes szervek optimista kicsengésű szóhasználatából táplálkoztak.³⁶ A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Polgári Iskolai Szakosztályának 1928. július 4-i ülésén – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – a megjelent 496 résztvevő „fölköszölve, mély áhítattal” elmondta a Nemzeti Hiszekegyet. Majd Maróthy Jenő a magyar nemzet tipikus hibái közül kiemelte: „Büszke földjére, magyarságára, de azzal már nem sokat emészt magát, hogy az ország földje háromnegyed részben elveszett, hogy négy millió magyar került idegen járom alá s a nemzetiségi vidékek magyar kultúrgócpointjaiban ellenségeink pöffeszkednek.”³⁷ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak a területi revízió mihamarabbi és teljes győzelmébe vetett megkérdőjelezhetetlen bizalmát mutatja a felvidéki hallgatók felvétele tárgyában 1939. január 23-án keltezett leirata: „Tudomásul, megfelelő mihez-

³⁴ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

³⁵ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

³⁶ Hasonló optimizmus jellemzi az 1940 őszén visszatért erdélyi és keleti területek tanítóképző intézeteinek tanárai számára megrendezett szakértekezlet megnyitó előadását: „Az örvendés területi gyarapodások következtében újra megnőtt a tanítói szükség. Sok tanítóra lenne szükség. Sajnos, nincs és a hiány évről-évre előreláthatólag szaporodni fog. Igyekezni fogunk segíteni rajta. Kötelesség ez. Segélyekkel, a követelmények időleges leszállításával. A tanítóképző intézeti tanárságnak az a kötelessége, hogy teljes erejének latbavetésével igyekezzenek a legjobb, a lelelkesebb, izzig-vérig magyar tanítókat képezni, akiknek lelkében benne éljen nemzetünk, hazánk, magyarságunk minden sorsproblémája, érezzék és át tudják éreztetni, hogy itt nekünk élnünk és halnunk kell.” Kiss József: A magyar tanítóképzés történeti fejlődése. In: Pap Sándorné Varga Ilona (szerk.): A Nagyvárad Magyar Királyi Állami Leánylíceum és Tanítóképző Intézet évkönyve az 1940-41, 1941-42, 1942-43. tan évekről. Nagyvárad, 1943. 52.

³⁷ Négyessy László–Simon Lajos–vitéz Papp Gyula (szerk.): A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója. Budapest, 1928. I. 221., 258.

tartás és további eljárás végett értesítem a tek. Igazgatóságot, hogy a 29.700/1938. és 28.982-938. IV. számú rendeleteimmel szervezett 1938-39. tanévi pótfélévre nemcsak a visszacsatolt Felvidékről, hanem az új határon túli Felvidékről származó magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók is felvehetőek, akikre az elől hivatkozott 29.700/1938. sz. rendelet hatályát kiterjesztem. Ezeknek felvétel iránti kérvényei az 1937. évi február hó 5-én 18.475/1937. IV. sz. rendeletem alapján terjesztendőek hozzám fel.”³⁸ A minisztériumban tehát tényként kezelték, hogy a belátható közeli időben az új határokon túli területekről is érkeznek majd magyar nemzetiségű hallgatók a szegedi főiskolára. Mivel a csehszlovák, majd szlovák állam területén polgári iskolák nem működtek, a minisztérium ezirányú tervei kimondva vagy kimondatlanul magukban hordozták a további felvidéki területek Magyarországhoz kerülésének reményét.

A két világháború közötti revíziós eszmét legutóbb monográfiában feldolgozó Zeidler Miklós szerint „Nem szabad lebecsülni a lakosság spontán reakciót, hiszen a társadalom túlnyomó részét személyesen is érintette a terület- és lakosságvesztés. Volt, akinek szülőháza, rokona, ismerőse, halottja, ingatlanja, gazdasági érdekeltsége maradt az új határokon túl, másoknak utazási, irodalmi élményei fűződtek az elcsatolt területekhez, megint másokat a nemzettársak várható nehéz sorsa feletti keserűség, a jó értelemben vett nacionalizmus, a hazafiság érzése hangolt a békeszerződés ellen. S voltak természetesen olyanok is, akiket pusztán a józan belátás – a világgazdasági, világpolitikai folyamatok ismerete – fordított szembe az új békerendszerrel.”³⁹ A főiskolán egyidejűleg alkalmazott 12 rendes, valamint óraadó, illetőleg megbízott előadó tanár számosan születtek a trianoni békediktátum által megszabott határokon kívül.

A főiskola tantestületének trianoni határokon kívül született tagjai

Ábrahám Ambrus	Tusnád (Tuşnad, R)
Bruckner Győző	Késmárk (Kežmarok, SK)
Czöndör László	Zilah (Zalău, R)
Erdélyi Lajos	Uzon (Ozun, R)
Fogassy Ödön Vencel	Újszentanna (Sântana, R)
Greguss Pál	Tornya (Turnu, R)
Kesselyák Adorján	Ungvár (Uzsgorod, UA)
Mester János	Magyarpécska (Rovine, R)
Moór Elemér	Hárspatak (Limbach im Burgenland, A)
Sándor István	Munkács (Munkacsevo, UA)
Schilling Gábor	Kolozsvár (Cluj Napoca, R)
Szőkefalvi-Nagy Béla	Kolozsvár (Cluj Napoca, R)

A tanárok közül többen is aktívan részt vettek az I. világháború frontharcaiban, számosan közülük magas katonai kitüntetésekert szereztek. Számukra a többéves szörnyű megpróbáltatásokat, a súlyos sebesüléseket követően különösen fájó és elfogadhatatlan volt a megalázó és méltatlan békediktátum. Ezért elsősorban a két fenti táblázatban szereplő tanárok játszottak vezető szerepet a főiskolán folyó nemzeti és revíziós tevékenységekben.

³⁸ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 4. doboz

³⁹ Zeidler 2001. 161.

A főiskola tantestületének világháborús kitüntetései⁴⁰

Eperjessy Kálmán	Tűzharcos: emléklapos százados, a katonai ezüst signum laudis a kardokkal, a katonai bronz signum laudis a kardokkal, a II. osztályú ezüst vitézségi érem és a Károly-csapatkereszt tulajdonosa.
Kesselyák Adorján	Az erdélyi és délvidéki emlékérem tulajdonosa.
Kratofil Dezső	A III. osztályú polgári hadiéremereszt tulajdonosa.
Schilling Gábor	Emléklappal ellátott tartalékos tüzérszázados; a katonai signum laudis a kardokkal, újólga a katonai ezüst signum laudis a kardokkal, a bronz signum laudis a kardokkal, a bronz vitézségi érem, a Károly-csapatkereszt és a magyar háborús emlékérem tulajdonosa.
Somogyi József	Tartalékos hadnagy, a Károly-csapatkereszt tulajdonosa.
Szögi Endre	A karddal és sisakkal díszített „Magyar háborús emlékérem” tulajdonosa.
Török Imre	Tüzérszázados. Kitüntetései: a III. osztályú érdemkereszt, a hadiékítményekkel és kardokkal, bronz vitézségi érem, Károly-csapatkereszt, sebesülési érem egy középsávval, magyar, osztrák és bolgár háborús emlékérem, erdélyi és délvidéki emlékérem.

A főiskola tanári kara által végzett irredenta célzatú közművelődési tevékenység pontos megállapítását, utólagos rekonstruálását megnehezíti, hogy Magyarország kormánya 1921 júniusában törvénybe iktatni kényszerült a trianoni békeszerződést, ennek értelmében pedig fel kellett oszlatni az irredenta propagandával foglalkozó szervezeteket, s általában is meg kellett akadályoznia (vagy legalábbis büntetni kellett) minden ilyen jellegű tevékenységet.⁴¹ Ezt követően tehát a különböző közművelődési, illetve tudományos vagy közéleti szervezetek által ténylegesen végzett revíziós tevékenység többnyire csak valamilyen egyéb meghirdetett feladat melletti másodlagos cél lehetett. Így pedig a már elnevezésében is tisztán tudományos vagy közművelődési tevékenységet végző egyesületekben, szervezetekben betöltött revíziós tevékenység ma már kimutathatatlan számunkra. Jelen próbálkozásunk tehát mindenképpen csak az egykori tevékenység apró töredékét képes megragadni. Az alábbiakban felsorolt egyesületi tagságok megoszlása azonban így is beszédes. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a tantestület „revízióval kapcsolatos” közművelődési tevékenységet kifejtő aktívabb tagjai jórészt megegyeznek az előbb felsoroltakkal.

A főiskola tantestületének „revízióval kapcsolatos” közművelődési tagsága⁴²

Eperjessy Kálmán	Délvidéki Szemle szerkesztőbizottságának tagja.
Krammer Jenő	A felvidéki Széchenyi Közművelődési Egyesület rendes tagja.
Littke Aurél	Turáni Társaság törzstagja.
Sándor István	Szeged-alsóvárosi róm. kat. egyházközség világi elnöke.
Szögi Endre	Délvidéki Szemle szerkesztőbizottságának tagja.

⁴⁰ Schilling 1944. 62-65.; 139.

⁴¹ Zeidler 2002. 19.

⁴² Schilling 1944. 62-65.; 139.

A fenti, „revízióval kapcsolatos” közművelődési tevékenység mellé 1944 tavaszán újabb lehetőség adódott. A főiskola tanári karának 1944. február 3-i ülésén Schilling Gábor igazgató bejelentette, „hogy a Délvidék egyes városaiban rendezett szabadegyetemi előadások keretében előadásokat tartottak a következő főiskolai tanárok: Dr. Eperjessy Kálmán főiskolai tanár Zentán január 10-én; előadásának címe: „A honfoglalás”. Ugyanott január 26-án, előadásának címe: „A magyarság és a nemzetiség”. Magyarkanizsán január 23-án; előadásának címe: „A honfoglalás”. Dr. Somogyi József főiskolai tanár Zentán 1943. december 29-én, előadásának címe: „A magyar család szerepe az országépítésben”. Magyarkanizsán 1944. január 2-án, előadásának címe: „A magyar nemzeteszme”. Ugyanott január 9-én tartott előadásának címe: „A magyar család szerepe az országépítésben”. Vitéz Török Imre főiskolai tanár Szabadkán 1944. január 31-én tartott előadást, ennek címe: „Mezőgazdaság irányítási rendszerek és kísérletek”.⁴³ A főiskola tanári karának 1944. április 1-jei ülésén Schilling Gábor igazgató bejelentette, „hogy a főiskola tanárai az előző üléseken már bejelentett előadásokon kívül különböző egyesületek felkérésére a következő előadásokat tartották. Dr. Eperjessy Kálmán főiskolai tanár Szabadkán február 18-án „A Délvidék magyarsága” címen, ...Dr. Eperjessy György főiskolai tanár Zentán március 8-án, Újvidéken március 19-én „Miből élünk” címen, Dr. Sándor István főiskolai tanár Zentán március 16-án „A magyarság szolgálatában” címen tartott előadást.”⁴⁴ Ha összevetjük a bácskai szabadegyetemi előadók nevét, akkor azt láthatjuk, hogy ismét csak ugyanazok a személyek (pl. Eperjessy György, Eperjessy Kálmán, Sándor István, Somogyi József, vitéz Török Imre) voltak aktívak, akiket az előbb soroltunk fel. Ők használták ki a Bácska 1941 tavaszi visszatérése által adódott lehetőséget a magyar kulturális kapcsolatok erősítésére, a visszatért területek és a trianoni Magyarország egységbe forrasztására.

A NEMZETI EGYSÉG ÉS A REVÍZIÓ GONDOLATA A FŐISKOLAI OKTATÁSBAN

A revíziós eszmét monográfiában feldolgozó Zeidler Miklós szerint „A közös hagyomány, a nyelv, a kultúra és a történelem mint nemzetformáló és nemzetmegtartó erők a két háború között nagyobb hangsúlyt kaptak, hiszen ekkor ezek jelentették az elsődleges kohéziós tényezőt, míg megelőzően a magyarság számára – a soknemzetiségű történelmi Magyarországon – az államhoz, az országterülethez, a hatalmi egységhez való tartozás is erősítette a nemzeti öntudatot.”⁴⁵ A főiskolai oktatás rögzített című és tematikájú, összefoglaló és rendszerező előadásokból és hozzájuk kapcsolódó anyagfeldolgozó szemináriumokból állt. Ez pedig nem nyújt lehetőséget számunkra, hogy pusztán a meghirdetett órák címe alapján kimutassuk az irredenta szelleműeket. A főiskola iratanyaga szerint nyíltan a revíziós célú kurzus meghirdetésének ötlete csak tíz évvel a Szegedre kerülést követően merült fel először. 1938. február 10-én a trianoni békével elszakított területekkel foglalkozó kollégiumoknak bevezetése tárgyában kiküldött bizottság javaslata szerint

⁴³ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

⁴⁴ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

⁴⁵ Zeidler 2001. 183.

„A főiskola tanári testülete Magyarország jövődő politikájának és ennek egységes magyar közszellemben való kiépítése érdekében szükségesnek és fontosnak tartja a megszállott területek történelmének, irodalmának, politikai, szociális, közigazgatási, gazdasági és művelődési képének minél teljesebb megismerését. A főiskolai előadásokban, amennyire erre tanulmányi rendünk módot nyújtott, eddig is tekintettel voltunk az ily vonatkozások kiemelésére különösen a nemzeti tárgyakkal, a történelem, irodalom, föld- és néprajzzal. Több történelmi, irodalmi szemináriumi előadás, dolgozat és képesítővizsgálati dolgozat készült a megszállott területekről. Könyvtáraink, gyűjteményeink számottevő ilyen anyagot tartalmaznak és fejlesztésüknél állandóan szem előtt tartjuk a megszállt területek állapotát. Hasonló célokat szolgálnak a főiskolai bajtársi egyesületek is, amelyek közül a Botond egyenesen ebből a célból alakult. Ilyen irányú külön kollégiumok tartása azonban a főiskolának úgy tanári létszáma, mint tanulmányi rendje, órarendje és helyiséghiánya miatt is súlyos akadályokba ütközik. A hallgatók túlsúlyolt órarendje, a főiskolán, a gyakorló iskolában és az egyetemen való elfoglaltsága csaknem lehetetlenné teszi új órák beiktatását. Ehhez járul, hogy a főiskolának a hallgatóság számához mérten szűkös helyiségei vannak. Nincs olyan előadó termünk, amelyben az egész hallgatóság elférne, úgy hogy a heti 3 órára tervezett kollégium előadása óránként csak négy részletben történhetné, ami összesen heti 12 órát jelentene. Ennek következtében a jelenlegi körülmények között egyelőre meg kell elégednünk a megszállott területekre vonatkozó kapcsolatok fokozott kiemelésével és a könyvtáraknak ilyen irányú fejlesztésével. Javasolom továbbá, hogy keressük meg a főiskolával együttműködésben lévő m. kir. Ferencz József Tudományegyetemet, hogy amennyiben ott ilyen előadások tartatnának, azokon a főiskola hallgatói is részt vehessenek.”⁴⁶ Az értekezleten személyesen megjelenni nem tudó dr. Sándor István bizottsági tag az előadói javaslatra írásban benyújtott észrevételében több fontos momentumra is felhívta a figyelmet: „A magyar ifjúságnak, sőt a magyar értelmiségnek tekintélyes része a magyar kisebbségek helyzetét egyáltalában nem ismeri, és így úgyszólván semmi támogatásban nem tudja részesíteni kisebbségeinket igen súlyos küzdelmükben. Éppen ezért az indítványban felsorolt nehézségek ellenére sem elégedhetünk meg azzal, hogy pusztán alkalmilag foglalkozunk a kisebbségi problémákkal előadásainkban, és a feladat rendszeres megoldását az egyetemre hárítjuk. Tisztelettel bátorodom indítványozni, hogy a főiskola iktasson be órarendjébe minden félévben legalább egy, heti 1 órás kollégiumot és kötelezze a hallgatóságot, hogy mind az alapvizsga előtt, mind a képesítővizsgálat előtt a kisebbségi kollégiumot hallgassa egy-egy félévben. A heti 1 órás kollégium előadói a főiskola tanárai volnának, és előadásaik váltakozva szólnának történelmi, irodalmi, politikai, szociális, egészségügyi, gazdasági, művelődési kérdésekről, minden esetben úgy, hogy az előadások színvonala ne egy-egy szakcsoport szakműveltségéhez igazodjék, hanem bármely szakcsoport hallgatóinak hozzáférhető legyen. Ez a megoldás a tanári karra nem ró új súlyos terheket, viszont a hallgatóság munkáját is megkönnyíthetnők azáltal, hogy a tervezett kisebbségi kollégiumból a látogatási kötelezettség szigorú fenntartása mellett a kollokviumot elengednénk.”⁴⁷ Javaslatát példamutató valóságérzékkel tapintott rá a magyarországi lakosságnak a határon kívüli magyar kisebbségek helyzetét illető ál-

⁴⁶ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

⁴⁷ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

talános tájékoztatására, valamint arra a tényre, hogy a magyar felsőoktatásban a revízió állandó hangoztatása mellett is „pusztán alkalmilag foglalkoznak a kisebbségi problémákkal előadásaikban”, s egy színes tematikájú tájékoztató előadásorozat tervezetét foglalta magában. Ötlete azonban nem valósult meg, mert a főiskola tanári kara nem vette magára a többletmunkát. Az igazgatótanács 1938. március 11-i jegyzőkönyvéből ugyan arról értesülünk, hogy „a főiskola tanári kara folyó hó 8-án tartott ülésén elhatározta, hogy az 1938/39. tanév I. felében az elszakított területekkel különböző vonatkozásokban foglalkozó 10-12 órára terjedő előadás-sorozatot tart, amelynek előadói a főiskolai tanárok és a tudományos segédszemélyzetnek az elszakított területekkel foglalkozó tagjai lesznek.”⁴⁸ Végül azonban a Ferencz József Tudományegyetem Tanácsa március 26-i ülésén a trianoni békével elszakított területekkel foglalkozó egyetemi kollégiumnak tartásával dr. Csekey István nyilvános rendes tanárt bízta meg, aki mind a négy tudománykar férfi- és nőhallgatói részére „Nép, nemzet és nemzetiség” címen heti 2 órás előadást hirdet meg. Majd a szept. 14-én kihelyezett hirdetmény szerint a főiskolások is kötelesek voltak ezt az órát látogatni.⁴⁹

Szintén a trianoni békével elszakított területekkel foglalkozó kollégiumoknak bevezetése tárgyában kiküldött bizottság 1938. február 10-i ülésén dr. Somogyi József professzor megjegyezte „elősegítené a hallgatóságnak a szóbanforgó kérdésekkel való foglalkozását, ha a képesítővizsgálati házi dolgozatok és a pályamunkák tételeit ilyen szempontból tűznék ki, bár éppen az elszakított területek oktatásügyét illetőleg nagyon bajos tájékozódást szerezni.”⁵⁰ Ehhez képest az 1928-1944 közötti időszaknak a pályadíjakra vonatkozó iratait áttanulmányozva kitűnik, hogy mindössze két esetben fordult elő irredenta témájúnak tartható pályamunka. Az 1934/35. tanévben a tanári kar május 31-i ülésén A trianoni ifjúság problémája az új magyar irodalomban című pályamunkát díjra érdemesnek nem tartották, de dicséretben részesítették.⁵¹ Az 1942/43. tanévben pedig A román nemzetiségi kérdés történetének újabb irodalma című munkának ítéltek 80 pengő díjat.⁵² A két adatot, illetve a kiírásban szereplő különböző pályadíjtémákat összevetve a főiskolai hallgatók által készített nagy mennyiségű és értékes „dolgozattermessel”, megállapítható, hogy a tanári kar és a hallgatók egyaránt igen visszafogottan éltek a Somogyi József által ajánlott didaktikai fogással, s a pályamunkákat többnyire tisztán tudományos szempontok alapján jelölték ki, illetve készítették el. A trianoni béke revízióját pedig inkább más fórumokon tárgyalták.

---

⁴⁸ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

⁴⁹ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

⁵⁰ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

⁵¹ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 3. doboz

⁵² Schilling 1944. 112.

IFJÚSÁGI EGYESÜLETEK ÉS A NEMZETI EGYSÉG GONDOLATA

A legjelentősebb egyesület a Turul Szövetséghez⁵³ tartozó Botond Bajtársi Egyesület, melynek egyik korabeli útmutatója szerint fontos célkitűzése a „magyar faji öntudat felébresztése, ébrentartása”, mely „nem revíziós szövegekkel, hanem a magyar katonai eszmények ápolásával, a fegyelem fenntartásával előkészíti a nagy Magyar Birodalom megvalósítását”.⁵⁴ A határozottan jobboldali egyetemi ifjúsági egyesületeknek az irredentizmushoz való viszonyát legmarkánsabban az egyetemi ifjúság csúcsszervezetének induló Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ) egyik alapító tagja, valamint az Ifjak Szava legtermékenyebb szerzőjének számító Mikecz Ödön fogalmazta meg.⁵⁵ Ennek megfelelően a főiskola dokumentumaiban is találhatóak arra utaló megjegyzések, adatok, hogy e szervezet tevékenységében meghatározó szerepet játszott a nemzeti egység gondolata és trianoni békediktátum a területi revíziója. Első ilyen forrásként a főiskola igazgatótanácsának 1933. október 18-i ülésének jegyzőkönyve említhető. Ebben a vallás- és közoktatásügyi miniszter 19.885/1933. IV. sz. alatt szeptember 14-én kelet és a kommunista szervezkedések ügyében intézkedő rendeletére válaszul a tanári korból előadót jelöltek

⁵³ A Turul megalakulásáról és szervezeti felépítéséről: A „Turul” Szövetség (a Magyar Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központja), valamint a kötelékébe tartozó és a szövetség szerves részét képező Bajtársi Egyesületek és Bajtársi Törzsek (vegyestörzsek) Alapszabályzata. H. n., 1927.; Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az 1918-1919. évi forradalmak időszakában. In: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon, 1918-1945. Főszerk. Vass Henrik. Budapest, 1978. 11-93.; Rozs András: A Turul Szövetség szervezete Pécsen, 1923-1945. In: Baranya Megyei Levéltár Évkönyve. Szerk. Szita László. Pécs, 1989. 171-189.; Ujváry Gábor: Egyetemi ifjúság a „neobarokk társadalomban”: a bajtársi szövetségekről. Valóság (1991) 5:64-73.; Rozs András: „Zsidókérdés”, németellenesség, nemzetiségek. Ideológiai vonatkozások a Turul Szövetség pécsi bajtársi egyesületeinek tevékenységében az 1930-as években. In: Tanulmányok Pécs történetéből 5-6. Előadások Pécs történetéből '96 és az Előadások Pécs történetéből '97 című konferenciák válogatott előadásai. Szerk. Font Márta – Vonyó József. Pécs, 1999. 241-258.; Kerepeszki Róbert: Adalékok a Turul Szövetség szolnoki kerületének megalakulásának körülményeihez. Jászkunság LI. (2008) 3-4:161-169.; Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség debreceni kerületének megalakulása és működése. In: Juvenilia II. Debreceni Bölcsész Diákkörösök Antológiája. Szerk. Pete László. Debrecen, 2008. 130-144.; Kerepeszki Róbert: A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon. In: Tradíció és modernizáció Európában a XVIII-XX. században. Szerk. Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor. Budapest, 2008. 224-237.; Szécsényi András: „Hogy ki a magyar, azt mindig csak maguk a magyarok dönthetik el” – A Turul Szövetség a közgazdasági egyetemen 1941-ben. Kommentár (2009) 3:69-78.; Szécsényi András: A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In: Fejezetek a tegnap világából. Főszerk. Gergely Jenő. Budapest, 2009. 214-222. Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség. In: A magyar jobboldali hagyomány, 1900-1945. Szerk. Romsics Ignác. Budapest, 2009. 341-376.; Kerepeszki Róbert: Az egyetemi bajtársi egyesületek sajtója a Horthy-korszakban. Magyar Könyvszemle CXXV. (2009) 456-474.; Kerepeszki Róbert: A Turul, a diáktüntetések és a sajtó (Források). RubiconOnline 2009. 1-2. sz. http://www.rubicon.hu/index.php?page=online_plusz (letöltve: 2009. április 6.)

⁵⁴ Erdélyi Ernő: A mi utunk. A Turul Szövetség története, útja, célkitűzései. Pécs, 1940. 9-12.

⁵⁵ Mikecz Ödön: A területvédelem ügye és az ifjúság. Ifjak Szava (1920) március 15. 15-16.

ki az ügy figyelemmel kísérésére. Ezt követően pedig Buday Árpád felszólalásában megjegyezte, hogy „a főiskolai Botond Bajtársi Egyesület és az Emericana elég biztosítékot nyújt arra, hogy a főiskolai ifjúság nemzeti együttérzése csorbát ne szenvedhessen”.⁵⁶ Hogy a Botond Bajtársi Egyesület és az Emericana⁵⁷ tevékenységének pontosan mely elemei jelenthették a biztosítékot, arra vonatkozóan adatokat találhatók a tanári kar 1935. június 15-i ülésének jegyzőkönyvében. Ekkor Eperjessy Kálmán primus magister beszámolt a szervezet munkájáról, s kiemelte: „Részvett a város és a bajtársi kerület által rendezett hazafias és revíziós ünnepeken”.⁵⁸ Majd a tanári kar 1937. június 15-i ülésén Eperjessy Kálmán szintén arról számolt be, hogy az egyesület „rész vett az ünnepélyes alkalmakkor tartott kivonulásokon és hazafias ünnepélyek rendezésében”.⁵⁹ Ebből a beszámolóból értesülünk arról is, hogy a Botond Bajtársi Egyesület 1936. november 23-án erdélyi estet rendeztek. Az 1944-ben megjelent évkönyv is említi, hogy „Szép sikere volt a Női-törzs által évenként rendezett műsoros esteknek:...Erdély-estnek, legutóbb pedig a Szegeden és Magyarkanizsán tartott Székely-estnek”.⁶⁰

A békediktátum által elszakított területek kulturális bemutatkozását és a nemzeti egység gondolatát ápoló szórakoztató főiskolai estekre utaló első adat az Emericana-hoz kapcsolható. Somogyi József prior ugyanis a tanári kar 1936. június 17-i ülésén beszámolt az egyesület munkájáról, s a gyűlések és komoly tárgyú előadások kapcsán megjegyezte „külön említést érdemel a familia székely irodalmi estje, amelyet Dr. Ábrahám Ambrus főiskolai tanár nyitott meg a székely lélekről tartott előadásával. Az est hangulatát a Kamara Kórus énekszámái emelték. Kratofil Irma a mai székely irodalmat ismertette.”⁶¹ 1938. február 10-én a trianoni békével elszakított területekkel foglalkozó kollégiumoknak bevezetése tárgyában kiküldött bizottság ülésén dr. Somogyi József professzor előadta, hogy „az Integra Corporatióban tömörült főiskolai hallgatóság több alkalommal foglalkozik az elszakított területekre vonatkozó kérdésekkel és a közeljövőben is felvidéki est megtartását tervezi.”⁶² Az 1944-ben megjelent évkönyv 1938. április 7-i Felvidéki-estről és 1940. októberi Erdélyi-estről is említést tesz.⁶³ Majd az 1941. május 24-i ülésén Dr. Sándor István subprior beszámolójában újabb erdélyi estről tett említést: „Október hónapban a corporatio egy nagysikerű „Erdélyi Est”-et rendezett a főiskola dísztermében. Az ünnepi beszédet dr. Ábrahám

---

⁵⁶ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 1. doboz

⁵⁷ Az Emericana előzményeire, működésére és felépítésére: A Foederatio Emericana tábori rendtartása. Budapest, 1929. Tóth József: Anima Emericana. A Foederatio Emericana szelleme. Budapest, 1927.; Bukovszky László: Első tíz év. A Foederatio Emericana szegedi corporatioinak története. Szeged, 1937.; Rozs András: A Foederatio Emericana Pécssett. A katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók bajtársi egyesületének pécsi tevékenysége 1923-1944. Baranya (1991) 1-2:200-216.; Ligeti Imre: Az Emericanáról. In: Magyarország 1944. Fejezetek az ellenállás történetéből. Budapest, 1994. 296-306.; Ujváry Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”. Adatok a Foederatio Emericana történetéhez. Levéltári Szemle (1989) 4:51-63.

⁵⁸ CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 3. doboz

⁵⁹ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

⁶⁰ Schilling 1944. 116.

⁶¹ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

⁶² CSML VIII. 19. Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 2. doboz

⁶³ Schilling 1944. 119.

Ambrus a főiskola igazgatója mondta. Az est egyik kiemelkedő száma Bartalis János erdélyi költő szereplése volt.⁶⁴ Az elszárt adatok meggyőzően mutatják, hogy a főiskolán működő ifjúsági egyesületek gyakorta szerveztek olyan célú zenés, verses és szórakoztató műfajú esteket, melyek az erőszakosan elszakított országrészek kulturális hagyományaival, illetve megváltoztatott viszonyaival szembesítették a fiatalokat. E programok minden bizonnyal nagy szerepet játszottak a nemzeti egység és a trianoni békediktátum revíziója gondolatkörének terjesztésében.

A főiskolai ifjúsági egyesületek tanár vezetői⁶⁵

Eperjessy György	Emericana priora (1940–1944)
Eperjessy Kálmán	Botond magistere (1930–1944)
Igert Antal	Emericana subpriora (1932–1937)
Jugovics Lajos	Botond magistere (1928–1930)
Kratofil Dezső	Emericana subpriora (1929–1931)
Littke Aurél	Botond patrónusa
Sándor István	Emericana subpriora (1937–1944)
Somogyi József	Emericana subpriora (1931–1932), priora (1932–1940)
Szögi Endre	Botond és Emericana dominusa
Szőkefalvi Nagy Gyula	Emericana priora (1929–1932)

A főiskolán működő ifjúsági egyesületek felelős vezető tanárainak névsora többnyire az előzőekben már szereplő személyekkel mutat azonosságot, vagyis jobbra azok a személyek vállaltak aktív szerepet a tanórán kívüli foglalkozások megszervezésében, akik élénk közművelődési tevékenységet is folytattak. Illetve megfordítva az összefüggést az is kijelenthető, hogy ezek a személyek feltehetően az ifjúsági szervezetek szellemi orientációját is igyekeztek abba az irányba mozdítani, amely a hivatalos politikai irány által megszabott követelményekkel és személyes meggyőződésükkel leginkább egybe vágott: a trianoni béke által elszakított nemzettársakkal való nyelvi, történelmi és szellemi egység tudata és a békés területi revízió melletti kiállás és aktív szerepvállalás által megkövetelt helytállásra nevelték a fiatalságot.

⁶⁴ SZTE Szaklevéltára Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai

⁶⁵ Schilling 1944. 61-64.; 117.; 122.